

շուրջ 10 բրոֆետներ, որոնք կը փախա-
քին Տաթևըրի աստիճանի տիտղոս ստանալ
հայադիտական դանազան ճիւղերու մէջ:

Ունենալ բարոյական եւ իմացական օ-
ժանդակութիւնը եւ քաջակերութիւնը Ա-
մերիկայի ամէնէն հին եւ բարձր համալ-
սարաններէն մէկուն, Հարվըրտի, եւ կա-
րելիութիւնը անոր մէջ իսկ հաստատելու
Հայադիտական Ամպլիոնը, ոչ միայն հա-
յապահպանման վարեւորագոյն գործին
յաջողութեան մեծագոյն գրաւականն է,
այլ նաեւ հայ մշակութային ու եկեղե-
ցական մնայուն արժէքներուն երեսան
բերուելով մեր ազգային արժանապատ-
ուութեան տարածման առիթ ու խթան կը
ծառայէ:

Այս նպատակին համար պիտի գործած-
ուին Հարվըրտի մատենադարանին հայ-
կական բաժնին գրքերը, որոնք թիւով
ամէնէն մեծն են Ամերիկայի մատենադա-
րաններէն, համալսարանի շրջակայքի
բազմաթիւ մատենադարանները, հայկա-
կան մշակութային հաստատութեան մա-
տենադարանը, եւ ասոնց վրայ աւելցող
Նիւ Եորքքանակ հանգուցեալ Տիրատուր
Տիքիճեանի 350 գրքերը, ինչպէս նաեւ նը-
մանօրինակ բազմաթիւ հաւաքածոներ:

Յստակ է, անշուշտ, որ Հարվըրտի Հա-
յադիտական դասընթացներուն մէջ զըլ-
խաւոր տեղ պիտի բռնէ հայերէն լեզուի
դասաւանդութիւնը, որ բացայայտ ան-
հրաժեշտութիւն մըն է հայադիտութեան
մարդին մէջ ուսումնասիրութիւններ կո-
տարելու համար:

Հասցէ՝

National Association for Armenian Studies
and Research
1430 Massachusetts Avenue (Suite 401)
Cambridge 38, Massachusetts

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԹԱՆ: — Գրեց՝ Դերեմիկ
ձիգմէճեան: Հրատ. Յուսարեք, Գա-
հրէ, 1955:

Պ. Դերեմիկ ձիգմէճեան, դասընկեր եւ
մտերիմ Դ. Վարուժանի, ազնիւ մտածու-
թիւնն ունեցեր է հանրութեան յանձնելու
ողբացեալ բանաստեղծին անտիպ նամակ-
ները, որոնք անշուշտ բաւական լոյս պի-
տի սփռեն այդ մեծ մարդուն հոգեկան
վիճակին, ապրումներուն եւ քերթուած-
ներու յղացումի պարագաներուն վրայ:
Բայց ինչո՞ւ այսքան երկար տարիներ ըս-
պասեր է ձիգմէճեան՝ երբ իր մտքէն ար-
դէն կամաց կամաց հեռացեր էին աշա-
կերտութեան շրջանի կենդանի յուշերը:
Լաւագոյն առիթը բանաստեղծին նահա-
տակութեան տարիները չէին. թերեւս
այն քարերը՝ որ գլորած է Մուրատ -
Ռափայէլեանի այդ շրջանի տեսչութեան
դէմ՝ չկարենար վերցնել:

Գիրքը երեք մասերու բաժնուած է.
Դպրոցական կեանքը - Անտիպ նամակնե-
րը - Գրականութիւնը: Անշուշտ գրքին
ամէնէն հետաքրքրական մասը այն 34
նամակներն են, մեծ մասով ուղղուած Պ.
Դերեմիկ ձիգմէճեանի:

Ներկայացնել Դ. Վարուժանի նամակ-
ները, եւ անոնց լոյսին տակ՝ խառնելով
իր յուշերը, լայն հորիզոններ բանալ բա-
նաստեղծի հոգեկան ապրումներուն, նը-
կարագրին, վիշտերուն եւ ուրախութիւն-
ներուն, պարզել անոր բանաստեղծու-
թեան աղբիւրները, ներշնչումի առիթնե-
րը, Վանետիկէն կրած ազդեցութիւնները,
պէտք է ին ըլլալ Պ. ձիգմէճեանի նուիրա-
կան գործը այս հրատարակութեան մէջ:
Սակայն Պ. ձիգմէճեան սովորական մէկն
է, առեւտրական մը՝ որ չունի հոգեբա-
նական ըմբռնում. ոչ գրական ոճ եւ ոչ
իսկ ազդուած է այդ մեծ բանաստեղծէն՝
որուն մտերիմն եղած է, ապրած է միա-

սին մանկութեան օրերէն, եւ ինչպէս ինքը
կը հաստատէ՝ հետեւած է մինչեւ նահա-
տակութեան տարիները: Գրքին 63 էջերը
որոնք պիտի կազմէին զեղեցիկ պսակ մը
Դ. Վարուժանի դէմքը պայծառացնող եւ
կը կրեն ձիգմէճեանի ստորագրութիւնը,
կը պատմեն հեղինակին մասին, իր անձնա-
կան դուքը կը հիւսեն. կը պատմեն իր
փանջունիական հերոսութիւնները, սար-
քած ապստամբութիւնները վարժարանէն
ներս, իր խորթ հայեացքները այդ ժա-
մանակի տեսչութեան դէմ, իջնելով ան-
նշան մանրամասնութիւններու: Ինքն է
առաջնորդ Վարուժանին, ինքն է դպրո-
ցական թերթի խմբագիրը, ինքն է Աղբա-
տաց ճաշարանի խոհարարը, ինքն է որ
կերակրած է Դանիէլը՝ ուսանողական
շրջաններուն: Հանրութիւնը երբեք չի
հետաքրքրուիր Պ. ձիգմէճեանի սնանկա-
ցած եղբոր հարցերով, եւ ոչ ալ Երզնկայի
Մընգոր լեռով կամ իր ընտանեկան լու-
սանկարներով՝ որոնցմով դարդարեր է
գիրքը: Ո՞ւր են Վարուժանի դաւաններուն
կամ տիկնոջ լուսանկարները. կրնար Ա-
մերիկայէն հայթայթել. բայց նա մտա-
հոգուած է իր անձով. ու Վարուժան այս
յուշերուն մէջ տփոյն մանուկ մ'է, ան-
կամ մէկը՝ որ չունար վիզը հլու կը հե-
տեւի Դերեմիկին, որ կը ձայնակցի Դե-
րեմիկին երբ ասոր դպրոցական թոշակ-
ները կը դեղչուին, եւ կամ երբ Դերեմիկը
կ'ուզէ՝ Մուրատ-Ռափայէլեանի վարչու-
թեան դէմ կ'ելլէ:

Պ. ձիգմէճեան որ ինքզինքը գրակա-
նութեան թեկնածու կը ներկայացնէ այս
գրքին մէջ, եւ կը գանգատի թէ դոց էին
Իտալիոյ համալսարանները գրականու-
թեան հետեւող մեր սաներուն առջեւ, ո-
րովհետեւ լատիներէն չէին սորվեցներ
Մուրատ-Ռափայէլեանի մէջ, այլ անոր
փոխարէն մեր գրաբարը, անարդար է.
այդ փոխանակութիւնը մեր լեզուին ի նը-
պաստ էր, եւ Միթիթարեանները մեծ ջան-
քով ստացած են այդ մենաշնորհը: Իր

գիրքն արդէն կը մատնէ թէ գրելու շնորհ
չունէր:

Ուրիշ հերոսութիւն մը, զոր շատ խան-
դով կը պատմէ, ողբացեալ Հ. Օհան (ուղ-
ղէ՛ Յովհան) Աւգերեանի կարծեցեալ հա-
կալութիւնն է եղեր Դ. Վարուժանի
դէմ: Պ. ձիգմէճեան շատ լաւ գիտէ թէ
Աւգերեան ինչ դարգացման տէր էր, եւ
թէ՝ գրականութեան գիրք ալ հրատարա-
կած է. բայց կը զարմանամ թէ ինչո՞ւ
այդ ուսումնասիրտ վարդապետի կենդա-
նութեանը չհրատարակեց իր յուշերը: Եւ
նոյն այդ Աւգերեանն էր որ Դերեմիկի
խնդրանքին վրայ՝ գրեթէ ձրիաւարժ Մ.
Ռափայէլեան ընդունեցաւ իր եղբորորդի-
ները: Զարմանալին այն է որ Դ. Վարու-
ժան՝ Աւգերեանի մասին ոչ մէկ ակնարկ
ունի իր նամակներուն մէջ:

Բ. Մասը կը կազմեն Դ. Վարուժանի
նամակները, մեծ մասով ուղղուած Պ.
ձիգմէճեանին: Անշուշտ այս նամակները
արձագանգն են Դերեմիկի գրածներուն:
Դանիէլ զինքը անկեղծօրէն կը սիրէ, բայց
Դերեմիկի փոխադարձ սէրը քիչ մը շահով
չաղուած է: Դերեմիկի զրկուած նամակ-
ներու գրեթէ ամբողջ բովանդակութիւնը
ասոր եղբոր սնանկութեան պատմութիւնն
է, ուր ձիգմէճեան մտահոգ իր համալ-
սարանական ուսումներու վտանգումէն՝
տեսակ մը ճակատ կը կազմէ Միթիթար-
եաններու դէմ, մղելով Վարուժանն ալ
աղմուկը շատցնելու համար. բայց նա
չյաջողեցաւ իր նպատակին մէջ, պայքա-
րեցաւ, սրդողեցաւ, եւ օր մը որոշեց
մուշտակի փաճառական բոլակ մինչեւ այս-
օր: Մինչ Դանիէլ եղաւ Բանաստեղծ, ո-
րովհետեւ ծնած էր այդպէս. եւ եթէ եր-
բեմն սրդողած նամակներ կը հասցնէր
Վանետիկ իր թոշակին ուշանալուն, սա-
կայն իր խորքին մէջ ուրիշ զգացում ու-
նէր այդ մեծ հաստատութեան հանդէպ,
երբ կը գրէր Գ. Լեւոնեանի. «Զգուշու-
թեամբ կոխեցէք հայերուն նուիրական
կղզին. Զեր ամէն մէկ քայլը կրնայ հան-

ճարի մը ածիւնին հանդիպել, եւ իմ փոխարէն — կը պաղատեմ — Ալիշանի շիրմաքարը անգամ մը եւս համբուրեցէք, եւ ապահով եղէք որ մարմարիոնին անբծութիւնը Ձեր շրթներուն տակ սրտիս պէս պիտի բոցավառի»:

Պաշարձեանի, Գ. Լեւոնեանի, Թէոդիկի ուղղուած նամակներով Վարուժան կը մտնէ դրական հարցերու մէջ. իր մտահոգութիւնները, իր վախերն ու յոյսերը հրատարակած քերթուածներու ընդունելութեան մասին շատ բնական են ամէն հեղինակի համար. նա ստէպ ինքնավստահութիւն կը յայտնէ իր յաղթանակի մասին, եւ ապագան արդարացուց անոր փառքը:

Լաւագոյն նամակը որ հրատարակուած է այս հատորին մէջ, Լեւոն Էսաճանեանի գրուածն է. ինչպէս կը հասկնան բանաստեղծ հոգիները զիրար. Դանիէլ մեր գրականութեան համար դո՛ւրս մը կը թողու յայտնելով իր գրական եւ գեղարուեստական ըմբռնումը ու պարզելով այն բանաստեղծական ճամբան՝ ուսկից անցաւ ինքը:

Գ. Մասը արտատպումներն են դանաւան հեղինակներու գրութիւններուն Գ. Վարուժանի մասին, որոնք արդէն երեւցած են թերթերու մէջ. բարեբախտաբար Յ. Ճ. Սիրունիի գրութիւնը լաւագոյն կերպով կ'ամբողջացնէ Գ. Վարուժանի գեղարուեստական ու գրական հոգին՝ քան թէ «Սիրելիդ իմ Դերենիկ»ի ծերացած յուշերը:

«ԵՐԳԵՐ». — Գրեց՝ Հրաչ Քաջարեան:
Հրատ. Լա Յոթոյ բրես, Պէյրութ,
1955, էջ 107:

Տարիներէ ի վեր Հ. Քաջարեան, «Մասին» շաբաթաթերթի գրական խմբագիրը, անոր էջերուն մէջ սրտի ծաղիկներ կը ցանէր, եւ ժամանակն էր որ դանոնք գեղե-

ցիկ փունջի մը վերածէր եւ հանրութեան ներկայացնէր:

Առանց չողջողուն տիտղոսի՝ ահա՛ իր «Երգեր»ը:

57 քերթուածներ կը բռնեն 107 էջեր, բաժնուած երեք խումբերու. Մրրիկէն առաջ — Մրրիկին մէջ — Մրրիկէն յետոյ: Անշուշտ այդ բաժանումներն իրենց խորհուրդն ունին: Ընթերցողը շուտով պիտի ըմբռնէ՝ թէ կը վերաբերին վերջին պատերազմին, ուր հեղինակը սպայ խառնական բանակին՝ կրած է անոր բոլոր արհաւիրքները: Մրրիկէն առաջ քերթուածները ցոյց կու տան նորահաս երիտասարդ մը, որ ամէնուն պէս՝ կեանքին կը նայի, երբեմն խանդավառ, երբեմն յուսախաբ, երբեմն ժպտուն, երբեմն լացով: Եւ իսկապէս իր քերթուածները կը սկսին դողդոջուն գնացքով:

Յանկարծակի, առանց նախերգանքի կը սկսի «Քաղաքը» բանաստեղծութեամբ. ուր իր հոգին լի խանդերով, ի տես տարբեր աշխարհի մը՝ կը հարցնէ. «Ո՞ր կ'երթան մարդիկ տրտում չուարած». եւ պատասխանը կու տայ, ինչպէս ամէն կեանքի տեմին մօտեցող պատանի,

«Մերթ կը հաւատամ, ու մերթ աւամայ
Կ'ըլլամ յոռետես, կը տրտմիմ ուժգին.
Ոչ մէկ անոյշ սէր մեղմիւ կը թրթռայ,
Ոչ մէկ մեղեդի կ'օրրէ իմ հոգին»:

Եւ հուսկ լքուած տերերէ, կարծես ջարդուիչուր երազներով կը հեռանայ աշխարհէս, «Որք եւ աքսորական»:

Յաջորդ քերթուածը «Ծնունդի գիշեր», գրեթէ նոյն նիւթը կը շօշափէ՝ հակադրութեամբ մը աշխարհիկ կեանքին եւ իրական Ծնունդի հոգեպարար գիշերուն:

Հր. Քաջարեան ընդգծում մը ունի շրջալստ ու գեղիս կեանքին դէմ. ելած Մուրատ-Ռափայէլեանի դադափարական շրջանակէն՝ նա չի հասկնար տակաւին կեանքի բիրտ իրականութիւնը. դադա-

փարական է, իրերը կը տեսնէ գերբնական ու գեղեցիկ պատկերի մը մէջ. ինքզինքը կը նուիրէ աշնուարար սիրտեր շինելու եւ իրեն կը պատասխանեն.

«Օտարական,
Քեզ չեմ ճանչնար»:

Ինքն ալ նստած է «Ալֆա Ռոմէոյ» շքեղ ինքնաշարժ մը կեանքին հետեւելու, սակայն այդ դործիքն ալ զինքը չէ հմայած եւ չի ցանկար «գերել սիրտեր»:

Իր մտահոգութիւնը կ'ըլլայ, ինչպէս գրեթէ բոլոր հայ քերթողներուն՝ որք եւ հալածուած հայ տղեկը, որ կա՛մ հարաւի անապատին մէջ, կա՛մ մեքենաներու առջեւ ծռած իր օրապահիկը կը վաստկի. բայց իր «Նախառակներու որդին» քերթուածը լքում չէ, այլ դաժան պայքարի մէջ ազգովին յարութեան գեղեցիկ ներբող:

Հեղինակին սրտին շատ մօտիկ է «Վեներիկ»ը, որ կը բռնէ Ա. մասին վերջին էջերը: Խանդավառ է այս նիւթին մէջ, եւ թէպէտ հեռու այդ մոգական քաղաքէն՝ նա չի կրնար բաժնուիլ Ս. Մարկոսի եկեղեցիէն ու հրապարակէն, տո՛ժերու պալատէն, կապոյտ լճակէն, կոնտոլներէն ու Հառաչանքի կամուրջէն, եւ մանաւանդ անոր խաժակն բիրէն՝ Ս. Ղազարէն. եւ այդ սիրազեղ զգացումը կը խտացնէ երգելով իր յաւերժ սէրը:

Քեզմէ հեռու, նրժգեհ կեանքս
Ընէ թէպէտ ելեւէջ
Դուն կ'աղօթես խորն հոգւոյս,
Լուսապըսակ Վեներիկ.
Ու մըտքիս մէջ կը խոկաս,
Կը նըւագես սրտիս մէջ.
Ծոցն աչքերուս կը շողաս
ու կը հըսկես երջանիկ:

Ընթերցողը պիտի կարծէ թէ Մրրիկին մէջ բաժանումները զինքը պիտի տանի ամպերու, փոթորիկներու եւ բնութեան բոլոր սասանմունքներուն մէջ, բայց այդպէս

չէ. հեղինակը՝ սպայ վերջին պատերազմին իտալական բանակին մէջ, ապրած է ահաւոր կեանք մը, տեսած է մահը, մօտէն լսած է հրանօթներու գոռումները, որոնց ազդեցութեան տակ դրած է Մրրիկի մէջ քերթուածները:

«Քանի մը տող» քերթուածով կարծես նախերգանքը կը հիւսէ այն էջերուն՝ որոնք պատերազմի ահաւոր օրերը տեսած են: Միայն ռազմիկները զիտեն թէ ինչ ըսել է կրակն ու մահը: Սակայն հեղինակը կը փութայ հայ ընթերցողին ըսել՝ թէ հակառակ որ ծաղկած է իտալական երկնքին տակ, նա կը վստահացնէ մեզ թէ «Գրիչս հայ պահեցի, պահեցի սիրտս հայ». եւ եթէ մահը պատահի՝ կ'ուզէ թաղուիլ հայ դրօշակով: Քանի՜ հայ երիտասարդներ այսպէս մարտնչած են օտար ճակատներու վրայ, եւ քանին՜ը Քաջարեանի պէս երազած են հայրենի հողն ու անոր սահմաններու վրայ երջանիկ մահը: Քերթուածներու այս խումբին մէջ մենք ստէպ կը հանդիպինք զինքը պատկերացնող կարօտալիր բանաստեղծութիւններու:

Հեղինակը պատերազմի տաք օրերուն Ալպեաններու վրայ է. որոտումներու մէջ ինքն ալ կը զգայ վայրկեանէ վայրկեան մահուան քայլերը, որով իր երգը կը դառնայ իրապաշտ եւ տպաւորիչ. արուեստէն աւելի հոն անկեղծութիւն եւ զգացում պէտք է փնտռել: Այսպիսի պահերուն՝ անշուշտ ամէնէն անհաւատն ալ հոգեկան պէտք կը զգայ աչքերն երկինք դարձնել եւ դուժ հայցել Ստեղծողէն. այսպէս է «Աստուածածին» քերթուածը: «Աղօթք»՝ որոնց կը խառնէ տրտում վերջիչում իր հեռաւոր մօրը, իր մարած օճախին՝ որուն միակ կանթեղն ինքն էր, եւ հիմա սպայ Ալպեաններուն վրայ, օտար բանակի մէջ:

Իր չոր եւ սարսուռ կեանքին մէջ նա միւլթարանք մը կը գտնէ «Բանաստեղծներ հայկազուն» քերթուածին մէջ՝ ուր Դուրեան, Վարուժան, Մեծարեան կը խօ-

սին իր հոգիին հետ. եւ Քաջարենց զգա-
յուն տողերով կը յայտնէ իր սէրն ու խան-
դադատանքը դէպի մեր քերթողները:

«Որքան օտար սերտեցի

Հըռչակաւոր քերթողներ

Այնքան ձեզ շատ սիրեցի,

Բանաստեղծներ հայկազուն:

Ձեր երգերուն մէջ միայն

ճառագայթներ, սարսուռներ

Ձգայնութիւն դրոշմայ նոր:.....

Ոհ, դուք եղաք ինձ համար

Մըխիթարանք յարածամ,

հարստութիւն, բերկրութիւն

Հորիզոնի տակ օտար:

Քաջարենց օտարութեան խիստ պայ-
մաններուն տակն իսկ ազգային հոգին
վառ պահած է, ո՛ր աւ է հայկական նշխար
կամ յիշատակ զինքը կը յուզէ. «Հայկա-
կան ոճով տաճար» մը կը տեսնէ, եւ ահա
քերթուած մը, ուր կարծես պանդուխտ
ազգակիցի մը հետ կը խօսի, եւ դադարի-
րէ դադարի անցնելով վը յօրինէ «Կա-
րօտը» հայ եկեղեցիին, շարականներուն,
սուրբերուն եւ հայկական զօղանջներուն:
Բայց այս բոլոր քերթուածներուն մէջ ալ
իր միտքը բռնուած է պատերազմի արհա-
ւիրքով եւ ցաւազին տողեր ունի ինկած
ընկերներու, խորապէս զգալով թէ վիշտն
է որ մարդը մարդուն կ'եղբայրացնէ, ինչ
ազգի ալ պատկանի:

Քերթուածներու խումբը կը փակուի
անհուն կարօտով վերադառնալու տուն,
որովհետեւ ինքը սուրի մարդ էր, այլ
գրչի զինուոր էր եւ այդպէս ալ եղաւ:

«Մըքիկէն յետոյ» քերթուածներն այլ
եւս պատերազմի եւ արիւնի հոտ չունին:
Մեղմ քնարերգութիւններ զանազան նիւ-
թերու, որոնց մէջ Քաջարենց աւելի յա-
ջողած է. գեղեցիկ է իր «Բաժանումը»,
հաճելի է «Լոյս ու լաց»ը, եւ անկեղծ

շեշտ մ'ունի «Ալիշանի շիրմին առջեւ»ը.
նիւթ մը որ շատերն յուզած է:

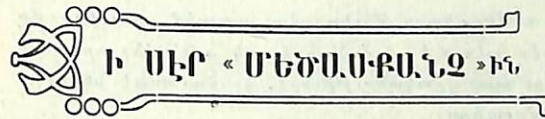
Անշուշտ այս վերջին խմբակը հասուն
հասակի երկեր են եւ աւելի խոհուն ու
յղկուած քան առաջինները, որոնք բառե-
րու յորդութեան տակ թաքնուած կայծեր
էին:

Պատերազմէն վերադարձող անթիւ զին-
ուորականներ, զլուած կեանքի ապառու-
իրականութենէն, գրեթէ ատելութեամբ
լեցուած պատերազմի հրձիգներուն դէմ,
ընդհանրապէս անհու ճամբայ բռնած են.
ոմանք յուսախաբ՝ նետուած են դասակ-
րութեան մէջ, ուրիշներ բարձրացուցած
են իրենց բազուկները դէպի երկինք՝ ա-
ղօթքի եւ հոգեկան վերացման մէջ դառած
են իրենց ճամբան. եւ անձամբ դիտեմ թէ
քանին՝ քաջուեցան վանքերու մօտ զան-
կիւնները, հեռանալով ու պօգալով աշ-
խարհէն: Քաջարենցն ալ կրօնական քերթ-
ուածներով ինքզինքը պտած է ու տիրա-
ցած, յետ պատերազմեան կեանքին, հո-
գեպարար գեղեցիկ աշխարհի մը մէջ: Իր
ինքն քերթուածները «Լացի գիշեր» տիտ-
ղոսի տակ՝ կարելի է հաճոյքով կարդալ,
առանց հոն գտնելու քարոզչական եւ կամ
տափալ դադարիւրներ, որովհետեւ նա
Քրիստոսի վիրաւից կողերն ու ոտքերը կը
համբուրէ բանաստեղծի շրթներով:

Հրաչ Քաջարենց անշուշտ սրտի մեծ
զոհունակութեամբ հանրութեան յանձնեց
իր «Ներգեր»ու հատորը, ուր անկեղծ ու
խանդավառ սիրտ մը կը տրոփէ եւ յոյս
կու տայ ընթերցողներուն՝ թէ աւելի
պատկերաւից եւ խորիմաստ գործեր պի-
տի արտադրէ Ալիշանի այս գաւաղը:

Սակայն մաղթելով հանդերձ նորանոր
յաջողութիւններ, մենք շատ պիտի փա-
փաքէինք կարդալ իր հոգի արձակները,
երբ «Մասիս»ի սահմաններէն դուրս՝
մարմին առնեն եւ տիտղոսներ կրեն:

Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆ

7

ՀՐԱՏԱՊ ՀԱՐՅ ՄԸ

Ուղղադրութեան հարցը. կը տառապին աշա-
կերտներ, ու այս դարմանալի է. կը տառապին
մինչեւ անգամ խմբագիրներ, ու այս ոչ միայն
դարմանալի, այլ նաեւ ցաւալի ու ողբալի է:

Տարիէն աւելի է որ մօտէն կը հետեւինք մեր
մամուլին ուղղադրական շահատակութիւններուն.
բայց փորձառութիւնը դառն եղաւ: Հակառակ
անոր որ կարգ մը թերթեր գովելիօրէն կը մա-
քառին ի սէր Մեծաստեղծին, կան խմբագիրներ
որոնք անհոգ ու անտարբեր սրտով՝ ամէն օր նոր
ցուցանքներ ու հրէշներ կ'արտադրեն:

Լրագրական ասպարէզին մէջ, անհրաժեշտ կը
նկատենք որ խմբագրական մարմիններու կազմին
մէջ գտնուի գոնէ մէկ լաւ քերականագէտ-ուղղա-
գիր մը, որ միանգամայն նախանձախնդիր ըլլայ
Մեծաստեղծի պատիւին:

Սովետական Հայաստանի մէջ, մամուլը ունի
իր պետականացած միօրինակութիւնը: Բայց հոն
ալ դպրոցներու մասին դժգոհութիւն կայ՝ ուղ-
ղադրութեան նկատմամբ: «Գրական քերթ»ին մէջ,
Ա. Արիստակէսեան (1955, Օգոստ. 28), միջնա-
կարգ վարժարաններու շրջանաւարտներէն եւ հա-
մալսարանի թեկնածու պատանիներու գրաւոր
ընթերցանութիւններէն հատուածներ ներկայացնելով՝
կը թուէ ուղղադրական սխալներ. միայսին, գայ-
րուք, բանդարկել, սպառապետ, սկսքին, ծոցիծ,
մահամբք, մեռծաւոր, վեռքին, մարմառեայ,
ուկրկնդռել, հեղեղամբ, հանգուքեայ, անբա-
տարան, չանապարհ, հանաչիւմ (տե՛ս Յուսաբեր,
1955, Նոյ. 12 եւ 14, էջ 1):

Եւ յօդուածագիրը կ'ըզրակացնէ. «Բարձրացը-
նել մայրենի լեզու... որակը դպրոցներում»:

Իսկ արեւմտահայ աշխարհի մէջ ի՞նչ կը պա-
տահի: Կը լսուին ալէն ու ձախէն ձայներ՝ վե-
րածելու մեր այբուբենը, ջնջելու անկէ չփոթու-
թիւն պատճառող գիրերը, ու պարզել, դիւրացը-
նել հարցը: Այս ուղղութեամբ հրապարակ կը
նետէ խնդիրը «Ժամանակ»ի մէջ, բժշկի Բ. Տի-
նանեան, ու կ'առաջարկէ ի սպառ ջնջել կարգ մը
գիրեր. ինչպէս փ, գ, ք, չ, ձ տառերը, ազա-
տութիւն տալով՝ ձայնաւորներու դործածութեան
մէջ. Ե - է, ո - օ (ամբ, 1956, Փետր. 3-4):

Առաջարկը ձայնաւորներու. Յառաջ հեղեղեց (9 -
Բ - 56), հերքեց նաեւ ինքը ժամանակ 11, 15 եւ

16 - Բ - 56), ցոյց տալով անոր անտեղի եւ շատ
բանահոյ հանգամանքը: Երեւակայեցէք թէ ա՛լ
ի՞նչպէս պիտի զանազանեք քայլն ու գայլը,
քայլն ու դայլը, ցօղն ու ձողը, փակն ու բակը,
բուռն ու փուռը, գողն ու ֆողը, հորքն ու յորքը,
դուռն ու քուրը, յաջողն ու հաջողը եւն...:

Յետոյ աւելցնելու է որ հիմա Յրանալի մէջ
կը խառնեն զ - ր - ո տառերը. սպանիական եր-
կիրներու մէջ փ - բ - վ - լ տառերը: Ի՞նչ ը-
նենք. ամէն երկրի համար՝ առանձին ուղղադրու-
թիւն: Այդ քանի՞ Ս. Մեսրոպ հարկաւոր է:

Ունինք թերթ մըն ալ, որ իր գլխուն կիսով
որդեգրեր է Սովետական ուղղադրութիւնը. գոնէ
ամբողջովին ընդունէր. հիմա կատարելապէս կը
կաղայ (Հայ Մամուլ, Պուշկոս Արէսէն):

Ու այսպէս հարցը փոխանակ պարզուելու՝ կը
կնճռոտի:

Աւելի տարօրինակ է առաջարկը Ռ. Ֆ. Ի, որ կը
փորձէ հայերէն այբուբենին տեղ՝ լատինական
տառերը ներմուծել (Ժամանակ, 12-Բ-56): Ձառ-
մանալին այն է, որ հոն որդեգրուած են ոչ մի-
այն արդի թուրքերէնի կարգ մը շինծու տառերը,
այլ նաեւ ուղղադրութեան խնդիրը մնացած է ան-
փոփոխ, քանի որ գրի դէմ՝ գիր յարմարեցուած է
(ան ալ՝ պոլսական հնչուածով), եւ հուսկ՝ նոր
գիր մըն ալ աւելցուած է, օ (= էօ):

Բարեբախտաբար առաջարկը կը հերքէ նոյն
ինքն ժամանակ, փակուած համարելով այս խն-
դիրը (20 - Բ - 56):

Յետոյ թուրքերի մէջ յարմարեցուած այբուբեն
մը պիտի զօրէ՞ նաեւ Ամերիկայի մէջ, ուր տար-
բեր հնչումներ ունին եւրոպական այդ միեւնոյն
տառերը. օրինակ՝ a, e, y:

Իրաւունք ունէր, ուրեմն, այն յօդուածագիրը՝
որ անողուտ ժամանց կը նկատէր այս տեսակ վէ-
ճերը (Ժամանակ, 23 - Ա - 56):

Կան ալ որ կը խորհին՝ ակադեմիական հեղինա-
կութեան մը դիմելով կամ համաժողովի ենթա-
կելով, լրջօրէն լծուիլ ուղղադրական հարցը պար-
զելու գործին. առարկելով՝ թէ ներկայ դպրոցա-
կան ծրագիրները չափազանց խճողուած են գի-
տական եւ այլ նիւթերով, ու հայերէնի դասա-
ւանդութիւնը ստիպուած է սեղմուիլ. քանի որ
աշակերտները՝ իրենց ապագային հետամուտ՝
պիտի ենթարկուին պետական պարտաւորի՝ քըն-
նութիւններու:

Այս պարագան շատ լուրջ է իսկապէս. բայց կը
խորհիմ՝ թէ լուծումը աւելի դրական վախճանի
մը պէտք է յանգի, քան թէ ժխտականի. այս-
ինքն՝ թէ պէտք է որ ուսուցիչներ ու քերականա-
դէտներ՝ համերաշխօրէն, միաձոյլ ծրագիրով մը